

## **AHOLI DAROMADLARINING IJTIMOIIY- IQTISODIY MOHIYATI**

*Ilmiy rahbar: "Iqtisodiyot" kafedrası dotsenti*

**B.T.Qodirov**

**Xomidov Sanjarbek**

*Andijon davlat texnika instituti*

*Iqtisodiyot yo'nalishi 4-kurs talabasi*

Aholi daromadlari iqtisodiy rivojlanishning asosiy ko'rsatkichlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Ular nafaqat mamlakatning umumiy farovonligini belgilaydi, balki ijtimoiy barqarorlik, tenglik va aholi hayot sifatini ham ta'minlaydi. Aholi daromadlarining taqsimoti va o'zgarishlari iqtisodiy tizimning samaradorligini, shuningdek, ijtimoiy qatlamlar o'rtasidagi farqlarni ko'rsatadi. Aholi daromadlari turli manbalardan kelib chiqadi: ish haqi, biznes daromadlari, pensiyalar, ijtimoiy to'lovlar va boshqa turli xil moliyaviy resurslar. Ushbu daromadlar iqtisodiy faoliyatning asosiy ko'rsatkichidir va ularning o'zgarishi iqtisodiyotning umumiy holatini aks ettiradi. Misol uchun, ish haqi oshishi yoki yangi ish o'rinlarining yaratilishi aholi daromadlarini oshiradi, bu esa iste'mol talabini kuchaytiradi va iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi.

Aholi daromadlarining taqsimoti ijtimoiy qatlamlarga ta'sir ko'rsatadi. Agar daromadlar teng taqsimlanmasa, bu ijtimoiy adolatsizlik va norozilikka olib kelishi mumkin [1]. Masalan, yuqori daromadli qatlamlar va past daromadli qatlamlar o'rtasidagi farq kengayganda, ijtimoiy tartibsizlik xavfi ortadi. Shuning uchun davlat siyosati aholi daromadlarini teng taqsimlashga qaratilgan bo'lishi zarur. Bu ijtimoiy himoya tizimlari, soliq siyosati va boshqa iqtisodiy mexanizmlar orqali amalga oshirilishi mumkin.

Daromadlarning o'zgarishi ham iqtisodiy sharoitlarga bog'liq. Iqtisodiy inqiroz davrida aholi daromadlari kamayishi mumkin, bu esa iste'mol talabining pasayishiga olib keladi. Bunday vaziyatda davlat tomonidan qo'llaniladigan iqtisodiy rag'batlantirish choralarining ahamiyati oshadi. Masalan, davlat investitsiyalarini oshirish, ish o'rinlarini yaratish va ijtimoiy dasturlarni kengaytirish orqali aholi daromadlarini oshirishga erishish mumkin.

Aholi daromadlarining o'zgarishi ijtimoiy barqarorlikka ham ta'sir ko'rsatadi. Aholining farovonligi oshganda, ularning ijtimoiy hayotga faol ishtirok etishi, madaniyat va ta'lim sohalariga e'tibor berishi ko'payadi. Buning natijasida jamiyatda ijtimoiy hamjihatlik va birdamlik kuchayadi. Aksincha, daromadlarning pasayishi yoki teng taqsimlanmasligi ijtimoiy ajralishga olib kelishi mumkin. Daromadlarni oshirish va taqsimlash mexanizmlari ham muhim ahamiyatga ega. Davlat siyosati aholi daromadlarini oshirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Bu maqsadda soliq tizimini takomillashtirish, ijtimoiy himoya dasturlarini kuchaytirish va iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish zarur. Masalan, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash orqali yangi ish o'rinlari yaratish va aholi daromadlarini oshirish mumkin.

Aholi daromadlari orasidagi farqlar ko'p omillarga bog'liq. Birinchidan, iqtisodiy faoliyatning turli sohalaridagi ish haqi darajalari farq qiladi. Misol uchun, texnologiya va moliya sohalarida ishlovchilar odatda yuqori ish haqiga ega bo'lishadi, bu esa daromadlarning taqsimotida farqni keltirib chiqaradi [2]. Ikkinchidan, geografik joylashuv ham muhim rol o'ynaydi. Shaharlarda yashovchi aholining daromadlari qishloq joylardagi aholiga nisbatan yuqoriroq bo'lishi mumkin. Shuningdek, ta'lim darajasi ham aholi daromadlariga ta'sir ko'rsatadi. Yuqori ta'limga ega bo'lgan shaxslar odatda yuqori ish haqi olishadi va bu ularning umumiy daromadini oshiradi. Ijtimoiy qatlamlarga asoslangan farqlar ham mavjud bo'lib, bu ijtimoiy adolatsizlikka olib kelishi mumkin.

Aholi daromadlarini oshirish va teng taqsimlash uchun bir qator mexanizmlar mavjud:

- ✓ Davlat soliq tizimini takomillashtirish orqali yuqori daromadli shaxslar va korxonalardan ko'proq soliq olishni maqsad qiladi. Ushbu mablag'lar ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirishga yo'naltirilishi mumkin.
- ✓ Kam ta'minlangan qatlamlarga yordam berish uchun davlat tomonidan amalga oshiriladigan dasturlar. Bu dasturlar pensiyalar, ijtimoiy to'lovlar va boshqa yordamlarni o'z ichiga oladi.
- ✓ Aholining ta'lim darajasini oshirish orqali ularning ish haqi va daromadini oshirish mumkin. Kadrlarni tayyorlash dasturlari orqali yangi malakali ishchilarni tayyorlash iqtisodiyotga foyda keltiradi.

✓ Kichik va o'rta biznesni rivojlantirish orqali yangi ish o'rinlari yaratish va aholi daromadlarini oshirish mumkin.

Aholi daromadlari iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlik uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularning shakllanishida ijtimoiy-siyosiy omillar va iqtisodiy sharoitlar muhim rol o'ynaydi. Bu omillar bir-biriga ta'sir ko'rsatib, aholi farovonligini belgilaydi. Aholi daromadlarining o'sishi yoki pasayishi, shuningdek, ijtimoiy barqarorlikka ta'sir qiluvchi ko'plab omillar mavjud.

Ijtimoiy-siyosiy omillar aholi daromadlariga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi. Davlat siyosati, qonunchilik, ijtimoiy adolat va tenglik darajasi kabi omillar aholi daromadlarining taqsimlanishida muhim ahamiyatga ega. Agar davlat ijtimoiy adolatni ta'minlashga qaratilgan siyosatni amalga oshirsa, bu kam ta'minlangan qatlamlarga yordam berish orqali ularning daromadlarini oshirishga olib keladi. Bunday siyosat, masalan, ijtimoiy to'lovlar va pensiyalarni oshirish, soliq tizimini takomillashtirish va ijtimoiy dasturlarni kengaytirishni o'z ichiga oladi [3]. Shuningdek, ijtimoiy barqarorlik ham aholi daromadlariga ta'sir qiladi. Ijtimoiy nizolar, notinchlik va qarama-qarshiliklar iqtisodiy faoliyatni susaytiradi, bu esa ish o'rinlari yo'qolishiga va daromadlarning pasayishiga olib keladi. Ijtimoiy barqarorlikni saqlash uchun davlat ijtimoiy muammolarni hal qilishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirishi zarur.

Iqtisodiy sharoitlar ham aholi daromadlariga ta'sir ko'rsatadi. Iqtisodiy o'sish, ish o'rinlari yaratish va investitsiya muhitining yaxshilanishi aholi daromadlarini oshirishga yordam beradi. Iqtisodiy o'sish davrida ish haqi ko'tarilishi, yangi ish o'rinlari yaratilishi va biznes daromadlari oshishi mumkin. Bunday sharoitda aholi farovonligi oshadi va iqtisodiy barqarorlik mustahkamlanadi. Biroq, iqtisodiy inqiroz yoki resessiya davrida aholi daromadlari pasayishi mumkin. Ishsizlikning oshishi, ish haqlarining kamayishi va iqtisodiyotning umumiy pasayishi aholi farovonligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday sharoitda davlat tomonidan iqtisodiy rag'batlantirish choralari ko'rish zarur bo'ladi, masalan, iqtisodiy stimullar berish, investitsiyalarni jalb qilish va ijtimoiy dasturlarni kengaytirish orqali.

Aholi daromadlari va ijtimoiy barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlik juda muhimdir. Yuqori daromadlar ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi, chunki ularning o'sishi kam ta'minlangan qatlamlarga yordam berish imkonini beradi. Aholi farovonligi oshgan sari, ijtimoiy muammolar kamayadi va jamiyatda tinchlik va barqarorlik saqlanadi. Bundan tashqari, ijtimoiy barqarorlik aholi daromadlarini oshirishga ham yordam beradi. Ijtimoiy adolatni ta'minlagan holda, fuqarolar o'zlarini himoyalangan his qiladilar va iqtisodiy faoliyatda faol ishtirok etishga tayyor bo'lishadi. Bu esa iqtisodiyotning rivojlanishiga olib keladi.

Aholi daromadlari ijtimoiy-siyosiy omillar va iqtisodiy sharoitlar bilan chambarchas bog'liqdir. Ijtimoiy adolat va barqarorlikni ta'minlash, shuningdek, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish orqali aholi farovonligini oshirish mumkin. Bunday chora-tadbirlar nafaqat daromadlarni oshiradi, balki jamiyatda tinchlik va barqarorlikni saqlashga ham yordam beradi. Aholi daromadlari va ijtimoiy-siyosiy omillar o'rtasidagi munosabatlarni chuqur tushunish davlat siyosatini samarali shakllantirishda muhimdir.

Xulosa qilib aytganda, aholi daromadlari ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik va farovonlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ular nafaqat iqtisodiy o'sishning ko'rsatkichi, balki jamiyatdagi ijtimoiy adolat va tenglikni aks ettiruvchi omil sifatida ham xizmat qiladi. Ijtimoiy-siyosiy omillar, masalan, davlat siyosati, qonunchilik va ijtimoiy dasturlar, aholi daromadlarining taqsimlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, iqtisodiy sharoitlar, ish o'rinlari yaratish va investitsiya muhitining yaxshilanishi ham aholi farovonligiga ta'sir qiladi. Aholi daromadlarining oshishi ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashga, kam ta'minlangan qatlamlarga yordam berishga va iqtisodiy faoliyatni rag'batlantirishga xizmat qiladi. Biroq, iqtisodiy inqiroz yoki ijtimoiy nizolar davrida daromadlarning pasayishi jamiyatda notinchlik va ijtimoiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shunday qilib, aholi daromadlari va ijtimoiy-iqtisodiy omillar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni chuqur tushunish davlat siyosatini samarali shakllantirish va aholi farovonligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy adolatni ta'minlash va iqtisodiy barqarorlikni saqlash orqali jamiyatda tinchlik va farovonlikni ta'minlash mumkin.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Yakubov I.O., Islomov A.A., Sunnatov M.N. Mintaqaviy iqtisodiyot: Darslik. – T.:2019.-228 b.
2. A. Burxanov, O.Sattorqulov, G‘Berdiyev, D.Eshpulatov, ma`sul muharrir M.T. Xodjiev. Mintaqaviy iqtisodiyot - Darslik. Guliston: “Ziyo nashr-matba”. 2021.-540 b.
3. B.O.Tursunov, J.Sh.Tuxtabayev. Milliy va mintaqaviy iqtisodiy xavfsizlik. O‘quv qo‘llanma. – T.: “Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi”, 2021 –304 b.